

Lublin, 5 czerwca 2025 r.

Ks. dr hab. Krzysztof Mikołajczuk, prof. KUL
Instytut Prawa Kanonicznego
Wydział Prawa, Prawa Kanonicznego i Administracji
Katolickiego Uniwersytetu Lubelskiego Jana Pawła II
w Lublinie

Recenzja

rozprawy doktorskiej ks. mgra lic. Bartosza Skawińskiego

„Wolność słowa w Kościele a odpowiedzialność katolików za głoszone poglądy.

Studium teologiczno-prawne”, ss. 358.

Sobór Watykański II w deklaracji *Dignitatis Humanae* uznał, że wolność religijna i wypowiedzi wynikają z godności osoby ludzkiej. Każdy człowiek ma prawo do poszukiwania prawdy i wyrażania swoich przekonań bez przymusu, zarówno w sferze prywatnej, jak i publicznej. W nr. 2 tego dokumentu Ojcowie Soborowi stwierdzili, że „osoba ludzka ma prawo do wolności religijnej. Wolność ta polega na tym, że wszyscy ludzie powinni być wolni od przymusu ze strony czy to jednostki, czy też grup społecznych wszelkiej władzy ludzkiej, i to przynajmniej tak, żeby nikt nie był zmuszany do działania wbrew swemu sumieniu ani nie doznawał przeszkody, gdy działa według swego sumienia – prywatnie czy publicznie, sam albo stowarzyszony z innymi – w należnych granicach. Ponadto Sobór oświadcza, że prawo do wolności religijnej jest w istocie zakorzenione w godności osoby ludzkiej, którą poznajemy przez objawione Słowo Boże i przez rozum ludzki. To prawo osoby ludzkiej do wolności religijnej należy tak uwzględnić w prawnym porządku społecznym, by stało się ono prawem państwowym”.

O wolności słowa wielokrotnie wypowiadał się Papież Franciszek, między innymi w styczniu 2015 roku, podczas lotu do Filipin, odniósł się do kwestii wolności słowa w kontekście ataku na redakcję Charlie Hebdo. Papież Franciszek zaznaczył, że choć wolność wypowiedzi jest fundamentalnym prawem, nie jest absolutna. Podkreślił, że nie należy wykorzystywać jej do obrażania czy prowokowania innych, zwłaszcza w kwestiach religijnych, co może prowadzić do naturalnych reakcji obronnych. W podobnym tonie wypowiedział się również w wywiadzie opublikowanym w lipcu 2023 roku, gdzie odniósł się do incydentu spalenia stron Koranu w Szwecji, podkreślając, że: „wolność wypowiedzi nigdy nie może być wykorzystywana jako pretekst do pogardy wobec innych, a pozwalanie na to musi być odrzucone i potępione”.

W dobie mediów społecznościowych, łatwego dostępu do przestrzeni publicznej oraz nasilającej się polaryzacji społecznej i ideologicznej, problem granic wypowiedzi, wolności słowa oraz odpowiedzialności za formułowane opinie nabiera wyjątkowego znaczenia. Katolik, jako osoba publicznie identyfikująca się z nauczaniem Kościoła, nie tylko korzysta z prawa do wolności wypowiedzi, ale ponosi również moralną i wspólnotową odpowiedzialność za zgodność swoich słów z Ewangelią, Tradycją i Magisterium Kościoła.

Dlatego cieszy fakt podjęcia tego zagadnienia w rozprawie doktorskiej przez ks. mgr lic. Bartosza Skawińskiego, który napisał pracę pod kierownictwem Ks. dr. hab. Dariusza Borka, prof. ucz.

Tytuł rozprawy doktorskiej „Wolność słowa w Kościele a odpowiedzialność katolików za głoszone poglądy. Studium teologiczno-prawne” jest poprawny, precyzyjny i został konsekwentnie zrealizowany w całej pracy. Poniższa ocena odnosi się zarówno do trafności ujęcia tematu, jak i jego realizacji w świetle założeń metodologicznych, merytorycznych oraz systematyki rozprawy.

Rozprawa składa się ze strony tytułowej, spisu treści, wykazu skrótów, wstępu, czterech rozdziałów, zakończenia i bibliografii. Pierwszy rozdział rozprawy doktorskiej ks. Bartosza Skawińskiego zatytułowany „Teologiczne podstawy wolności i odpowiedzialności” stanowi fundamentalną część opracowania, zakotwiczoną w refleksji

eklezyjologicznej oraz teologii fundamentalnej. Celem tego rozdziału jest ukazanie dogmatycznych i doktrynalnych podstaw wolności słowa w Kościele katolickim, a także wyprowadzenie logicznych konsekwencji tej wolności w kontekście odpowiedzialności, jaką ponoszą katolicy za głoszone przez siebie poglądy. Ujęcie to służy nie tylko uzasadnieniu normatywnego porządku kanonicznego, ale również stanowi próbę dookreślenia miejsca osoby w Kościele jako wspólnocie prawdy, wolności i misji.

Drugi rozdział, zatytułowany „Prawne regulacje wolności”, stanowi dogmatycznoprawną analizę obowiązujących przepisów prawa kanonicznego w zakresie wolności słowa w Kościele katolickim. Rozdział ten jest kluczowy dla zrozumienia normatywnego wymiaru badanego zagadnienia, ponieważ systematyzuje oraz interpretuje przepisy Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 roku oraz wybrane dokumenty Magisterium Kościoła i prawa uzupełniające, które regulują możliwość wypowiedzania poglądów przez wiernych w przestrzeni kościelnej.

Trzeci rozdział, zatytułowany „Odpowiedzialność za naruszenie zasad wolności słowa” stanowi rdzeń analizy sankcji, jakie przewiduje prawo kanoniczne wobec osób, które nadużywają wolności słowa w Kościele. Autor dokonuje tu bardzo systematycznego i szerokiego przeglądu przepisów dotyczących odpowiedzialności karnej i administracyjnej. Najpierw omawiane są ogólne pojęcia: istota odpowiedzialności, różnice między sankcjami karnymi a administracyjnymi, oraz pojęcia przestępstwa i jego elementów. Autor wykazuje znajomość aktualnego stanu prawnego, uwzględniając nowelizację wprowadzoną przez papieża Franciszka konstytucją apostolską *Pascite gregem Dei*. Następnie analizuje szczegółowe przestępstwa, które mogą wynikać z nadużyć wolności słowa, takie jak herezja, schizma, apostazja, publiczne obrażanie wiary czy moralności, nieposłuszeństwo przełożonym, a także działania stowarzyszeń sprzecznych z nauką Kościoła. Jest to niezwykle cenne zestawienie, podparte przykładami i precyzyjnym odniesieniem do Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r.. W końcowej części rozdziału przedstawione są konsekwencje administracyjne: od odwoływania z urzędów i funkcji wykładowców, aż po odmowę dopuszczenia do sakramentów czy pogrzebu katolickiego. Autor wykazuje w tym miejscu dużą świadomość realiów życia kościelnego i odpowiedzialności instytucjonalnej.

Czwarty rozdział stanowi próbę krytycznego porównania materiału zebranego w rozdziałach 1–3. Analiza prowadzona jest w dwóch perspektywach: *de lege lata* (obowiązujące prawo) oraz *de lege ferenda* (propozycje reform). W części pierwszej autor porównuje przepisy prawne z nauczaniem Kościoła i wnioskami teologicznymi. Pyta m.in., czy obecne regulacje właściwie zabezpieczają jedność Kościoła, chronią wolność sumienia i czy nie tłumią zdrowego pluralizmu. Zwraca uwagę na napięcia między wymaganiem posłuszeństwa a potrzebą krytycznej wypowiedzi. W części drugiej autor formułuje konkretne postulaty zmian prawa: np. modyfikację kanonu 212 § 3 Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r., doprecyzowanie przepisów o środkach społecznego przekazu czy reformę kan. 1368. Cenne są tu także postulaty strukturalne – np. przywrócenie Synodu Biskupów do pierwotnego kształtu oraz wzmocnienie roli rad duszpasterskich. Propozycje te są przemyślane i osadzone w aktualnych wyzwaniach Kościoła.

Zakończenie jest to syntetyczne podsumowanie całego wywodu. Autor odnosi się do hipotezy badawczej i potwierdza jej słusność: prawo Kościoła rzeczywiście reguluje obszar wolności słowa i odpowiedzialności, jednak system ten nie jest w pełni spójny ani kompletny. Wskazuje, że istnieje potrzeba większej równowagi między wolnością a porządkiem, pluralizmem a jednością. Zakończenie nie tylko zamyka pracę, ale też otwiera przestrzeń do dalszych badań – nad rolą dialogu w Kościele, znaczeniem synodalności oraz relacją prawa do dynamiki życia eklesjalnego. Widać tu dojrzałość akademicką autora i świadomość aktualnych wyzwań Kościoła.

Rozprawa została logicznie podzielona na cztery rozdziały. Każdy z nich pełni jasno określoną funkcję: od prezentacji podstaw teologicznych i eklesjologicznych, przez analizę obowiązujących przepisów prawa, aż po omówienie konsekwencji ich naruszeń oraz propozycje reform (wnioski *de lege ferenda*). Taka konstrukcja pracy pozwala czytelnikowi na systematyczne prześledzenie drogi badawczej Autora. Na szczególne uznanie zasługuje bardzo dobrze opracowany wstęp, w którym doktorant precyzyjnie określa zarówno przedmiot badań, jak i metodologię – z wyraźnym rozróżnieniem perspektywy teologicznej i prawnej. Praca wykazuje się dużą dyscypliną redakcyjną oraz starannością w użyciu terminologii kanonicznej i teologicznej.

Jednym z istotnych walorów recenzowanej rozprawy doktorskiej jest wysoki poziom języka, jakim posługuje się Autor. Styl wypowiedzi ks. Bartosza Skawińskiego cechuje się klarownością, precyzją terminologiczną oraz dojrzałością naukową, co zasługuje na jednoznacznie pozytywną ocenę. Autor zachowuje konsekwencję terminologiczną, co jest niezbędne w pracy z zakresu prawa kanonicznego.

Ks. Skawiński prezentuje wysoki poziom kompetencji naukowej. Umiejętnie posługuje się źródłami prawa kanonicznego, dokumentami Magisterium Kościoła oraz literaturą teologiczną. Szczególnie cenne są analizy z zakresu eklezjologii kodeksowej i pozakodeksowej oraz ich zestawienie w rozdziale porównawczym. Nie unika też kwestii kontrowersyjnych, takich jak herezja, schizma czy publiczne obrażanie wiary, które analizuje zarówno od strony normatywnej, jak i praktycznej. Propozycje zmian w kanonach Kodeksu Prawa Kanonicznego z 1983 r. (w tym np. kan. 212 § 3 czy 1368) świadczą o twórczym podejściu autora i zrozumieniu realnych potrzeb Kościoła.

Pewne niedostatki pracy mają charakter selektywny i wynikają raczej z konieczności świadomego zawężenia pola badawczego niż z przeoczeń czy braków merytorycznych. Autor świadomie ogranicza analizę do Kościoła łacińskiego, pomijając np. prawo własne instytucji Kurii Rzymskiej, co można uznać za decyzję metodologiczną, a nie mankament. W kontekście synodalności i obecnych zmian w Kościele, można byłoby rozwinąć temat roli laikatu w kształtowaniu wypowiedzi publicznych w Kościele zwłaszcza w zakresie współuczestnictwa osób świeckich w formułowaniu wypowiedzi o charakterze publicznym i doktrynalnym. Choć autor nie podejmuje tego wątku, nie należy tego interpretować jako braku, lecz raczej jako świadome pozostawienie pola do dalszych badań. Potencjalne rozwinięcie tej tematyki mogłoby stanowić cenny wkład w pogłębienie refleksji nad współczesnym rozumieniem wspólnotowego charakteru Kościoła, w którym głos laikatu odgrywa coraz bardziej znaczącą rolę. W tym sensie, pominięcie tego aspektu stanowi nie tyle zastrzeżenie wobec rozprawy, co raczej inspirację do kontynuacji i rozszerzenia podjętych przez autora analiz.

Rozprawa ks. Bartosza Skawińskiego spełnia wszystkie wymagania stawiane pracom doktorskim. Cechuje ją wysoki poziom merytoryczny, jasna struktura, oryginalność ujęcia tematu oraz wartość aplikacyjna. Praca wnosi istotny wkład do

kanonistyki, ale i do ogólnego dyskursu o miejscu i roli wolności słowa w życiu Kościoła katolickiego.

W świetle powyższego stawiam zatem wniosek o przystąpienie do dalszych etapów przewodu doktorskiego.

ks. dr hab. Krzysztof Mikołajczyk, prof. KUL

